

De la contemporaneïtat de Ramon Llull al misticisme de l'art

Stella Rahola

(97) Demanaren a l'amic de qui era. Respòs: — D'amor. — De què est? — D'amor. — Qui t'ha engenrat? — Amor. — On nasquist? — En amor. — Qui t'ha nodrit? — Amor. — De què vius? — D'amor. — Com has nom? — Amor. — D'on véns? — D'amor. — On vas? — A amor. — On estàs? — En amor. — Has altra cosa mas amor? —. Respòs: — Hoc, colpes e torts contra mon amat. — Ha en ton amat perdó? —. Dix l'amic que en son amat era misericòrdia e justícia, e per açò era son hostel enfre temor e esperança.

En forma d'aforisme sufí, Ramon Llull, al *Llibre d'Amic e Amat*, descendeix per traduir el significat de Déu vers una sola paraula: *amor*. Aquest pensament interromp la seva subjectivitat per parlar en nom de la divinitat, resultant transformador alhora que agermana l'esperit de qualsevol religió. Es tracta d'una reducció màxima del llenguatge per expressar la divinitat i representa un radical esforç per a l'acostament de l'abstracció. Llull destrueix aquí el llenguatge per construir un enteniment comú que faci d'assemblatge als diferents dogmes religiosos (musulmà, jueu i cristià). "L'amor considerat com una ciència i com un entendre. El savi és aquell que fa, de l'objecte de l'enteniment un amor i de l'objecte de l'amor el seu enteniment; allà on l'amor entén i allà on l'enteniment estima" (Amador Vega). Aquesta reducció extrema està absolutament subjecta no només al llenguatge, sinó que també porta implícita la renúncia de la imatge: destrucció-sacrifici-desfiguració vers construcció-creació-figuració. L'impuls de l'abstracció en el llenguatge és també l'impuls de la desfiguració.

Llull sosté que les religions jueva, cristiana i musulmana són la mateixa, el que les diferencia són els seus profetes, un per a cada poble diferent. No fixa importància en els dogmes de la fe, les diferents religions no es trobaran amb un llibre sota la mà, sinó que és necessari trobar un àmbit de sus-

penió de la fe, de renúncia. És per aquest motiu que Ramon Llull planteja una gramàtica comuna, que és la seva coneguda *Arts combinatoria*. L'art combinatiu, així com les diferents taules lògiques que li servien com a demostració racional, tenien com a objectiu provar d'una manera mecànica la certesa del joc racional de l'individu i de l'ordre natural i còsmic a partir de la comprensió i posada en pràctica dels valors divins absoluts (Bondat, Grandesa, Eternitat, Poder, Saviesa, Voluntat, Virtut, Veritat i Glòria). Com a resultat, es conforma un atlas de conceptes que permeten un cop més la síntesi a termes essencials que, associats de diferents maneres, possibiliten relacions múltiples cognitives. La conclusió d'aquest planteig és que la veritat ha de ser una veritat filosòfica, substrat d'una creença racional.

Continuant en referència a aquest reduccionisme lul·lià, al *Llibre d'Amic e Amat*, el deixeble qüestiona al mestre: què és religió?, on es respon: netedat de pensa. Per tant, puresa de cor, s'ha d'escombrar sobre tots els ídols de la religió, es tracta d'una experiència pura, on la vacuïtat és la realitat. Tant el budisme i el judaisme com l'islam són anicònics, és a dir, no hi ha imatge. Al llibre de l'Èxode hi apareix la prohibició "no et faràs imatges de Déu". Tot i que Déu es manifesti en la naturalesa, el principi se sustenta en una abstracció radical. Posteriorment, el cristianisme converteix Déu en home i això possibilitarà la seva representació. No obstant, això, en la nostra història hi han conviscut períodes (guerres, revolucions polítiques i culturals...) on s'han perseguit les imatges religioses. Aquest fet possibilita qüestionar-se sobre on es poden fonamentar les coses. La resposta rau en el fet que només es poden sostenir en el buit, ja que el fonament no pot ser fonamentat. En el *Llibre d'ascens i descens de l'intel·lecte* (*Liber de ascensu et descensu intellectus*), Llull diu: "Precisament hi ha un ésser etern, que si no l'hagués, el que primer va ser s'hau-

ria hagut de donar principi a si mateix, i això és impossible; a aquest ens etern i sense principi, que donà principi als altres ens, anomenem Déu". Si el principi és el buit, el místic és aquell capaç de sentir l'absència.

En el món modern, hi ha una especial translació de la religió a altres camps, a les arts, especialment a les plàstiques que no es diferencien d'aquesta voluntat ascètica de la religió primitiva. En un supòsit, el món actual amb la seva sobresaturació d'informació i d'imatges podria confluïr també cap a una nova càrrega contra la imatge. Actualment existeix una idolatria que convindria allunyar, ja que l'art precisament té aquesta capacitat de transgredir les imatges. L'art dona una via sensible a la possibilitat d'expressar alguna cosa que està més enllà d'allò sensible: les formes espirituals o mentals. Una d'aquestes vies és l'abstracció que se suporta com a un fort moviment espiritual. Com a exemple, el pintor Mark Rothko diu que l'obra ha de progressar cap a la claror, fet que significa l'eliminació de tots els obstacles entre ell i la idea i entre la idea i l'observador, i són els aspectes que situa com a destorbs, la memòria, la història o la geometria. Afirmar també que les troballes plàstiques van sempre per davant de la idea i que si existeixen semblances entre les formes arcaïques i els nostres símbols, no es deu al fet que derivem conscientment d'ells, sinó que precisament ens refereixen a estats similars de consciència i de relació amb el món. Per tant, Rothko rebutja parlar d'idees primordials o d'arquetips per ascendir a un estat més substancial de les coses. Aquesta és la finalitat de l'artista, el poder expressar les úniques coses que són essencials i aconseguir mitjançant una distorsió de les aparences, l'obtenció d'uns models interiors. El propòsit de l'art, per tant, rau en produir alguna cosa que estigui dirigida cap a l'interior. Al·legòricament en el pensament lul·lià, el camí a l'ascens de l'enteniment ha de culminar en

el grau de la contemplació i de la vida mística, a la recerca de Déu en la intimitat del nostre ésser. En aquest nivell ja no actua la sensibilitat externa ni la memòria, sinó que únicament entra en joc la contemplació interna i silenciosa de la saviesa i la veritat divines presents en nosaltres. Per assolir aquest estadi, Ramon Llull ens parla de l'enteniment i la voluntat com a fonaments, voluntat que esdevé aquest acte implícit d'amor.

De fet, en relació amb aquesta demolició de la imatge, el moment d'inici de la desfiguració del cos humà en la seva representació assenyalava precisament aquest retrat interior, cosa que indica que es tracta d'un substrat fenomenològic. La fenomenologia es pregunta sobre les certeses que podem abastar quan diem que coneixem alguna cosa. Són les condicions que fan possible el saber. Edmund Husserl, un dels pares de la fenomenologia, se suporta en el caràcter aprioric que Ramon Llull molts segles abans havia manifestat en el seu *ars generalis*: la ciència lògica no es pot basar ni en la psicologia ni en cap altra ciència, ja que totes les disciplines científiques ho són pel fet d'estar en harmonia amb les regles de la lògica. L'art és un lloc d'una immensa intimitat, que emprèn l'apertura dels espais interiors i ocults cap a l'exterior. És una extroversió en el sentit que trasllada allò invisible a l'observador. Les dues vies, la interior i l'exterior, faciliten a l'ésser humà la clau per comprendre que Déu és el sentit de l'existència. Per aconseguir-ho, l'art ha d'oferir materials per a l'elaboració d'una estètica que es relacioni amb l'hermenèutica del fenomen religiós del nostre temps. Això significa l'acostament a la comprensió del misteri a partir d'un lloc de silenci precís. És aquesta vacuïtat la que ens permet anar cap a una profunditat desconeguda capaç de produir una commoció. L'art és una via de perfecció, no d'ell mateix, sinó de perfecció de la vida, de la vida beata.